

Gillebertus, abt van Sint Omaars en heer van Poperinghe – 1246 - 1264

Les abbés de Saint Bertin,
d'après les anciens monuments
de ce monastère
Door Henri de Laplane¹

Gilbert, geboren uit 'arme maar eerlijke' ouders, werd tussen de klerken gekozen om abt te worden. Hij werd benoemd door Pierre de Voy, bisschop van Morinie. Hij werd de vriend van de paus Alexander IV van wie hij een gouden ring kreeg. Hij verkreeg tevens het recht om een mijter te dragen.

Gilbert had een eloquence in zijn spreken. Hij werd **de Gouden abt** genoemd. Hij profiteerde van de vrede om een refectoire te bouwen en begon met een grote kerk te bouwen.

Gilbert werd zelf rijk, maar zijn goud werd later door Jan van Yper, één van zijn opvolgers, gebruikt voor zijn alchemieproeven, wat men in die tijd graag uitprobeerde.

Dat werpt ook een ander licht op de benaming 'de gouden abt'.

De prelaat Gilbert gaf aan zijn kerk vier zilveren kandelaars, twee grote en twee kleine.

In 1248 trok Willem filius Willem van Dampierre – zo schrijft Despars in zijn Kroniek van Vlaanderen' mee ter kruistocht met de Franse koning die het jaar daarop in Afrika gevangen gezet werd. Willem werd 'zeer grievelijk ghequetst in zyn rechter kuyte'. De koning Louis van Frankrijk kon zich vrijkopen en kocht ondertussen ook al de anderen die met hem gevangen zaten vrij. Het kostte hem 8000 pond goud.

Willem van Dampierre kwam gezond terug naar Vlaanderen maar werd in het steekspel te Tresenguy 'zeer jammerlijk verslegen, vernielt ende van die peerden overloopen'.

In het jaar 1252 lezen we in de Chronyke van Vlaenderen² een eerste bericht over De Trinitairiërs

In dit jaer zijn de moningen **der H. Drievuldigheyt** binnen **Douay** aenveirdt, de welke de slaeven van de Turken afkopen en verlossen, en hebben tot hunne wooninge gekregen een huys van Everardus van Sint Venant, een edel en weirdig man.

*We halen dit bovenstaande bericht aan omdat hier voor de eerste keer sprake is van de Trinitariërs of de gilde of **confrerie van de Heilige Drievuldigheid** – een gilde die later ook in Poperinghe in de Onze Lieve Vrouwekerk een altaar kreeg en er nog steeds één heeft.*

¹ <https://archive.org/details/LesAbbesDeSaintBertinVol1>

² **Chronyke van Vlaenderen, vervattende, haere vindinge, naem, eerste apostelen ...**

En we lezen ook het volgende bericht waaruit blijkt dat halfweg de 16de eeuw 'slavernij' in Vlaanderen nog bestond.

Tot nog toe waeren de dienstboden, soo vrouwen, als manspersoonen, **in slaverie zijnde**, beswaert met den helft van hunne gewonnen goederen, de welke naer hunne doot, mosten geherft worden van den graef, of gravevinne van Vlaanderen. Maer de godtvruchtige en medelijdende Margaretha insiende, dat het lastigh was, en selfs een soorte van onbehoorlijkheyt, dat sy met het sweet en arbeydt der werklieden soude verrijkt worden, heeft hun van dese slavernye verlost

*Despars schrijft
in zijn Kroniek
van Vlaanderen
het volgende:*

Op 't zelve pas starf die abt Niclays van den Dunen, gheboren te Belle, die welcke ghemeentelick plochte te zeggene dat tvoornoemde cloostere indre waerheit een zilveren berch was, voor die ghuene diet wel ende behoorlick wiste te regierene ende te gouvernerene, zo hy hopte dat hy metter gracie Gods beghonnen hadde, houdende daer niet alleene hondert ende XX meunicken, maer bovendien oock noch IIIc XL conversen, daer of dat die eeneghe weefden, tememrden, smeden, vulden, schoemaecten ende schoelapten, zom waren zy huvetters, pilters, bakers, brauwers, steenhauwers, cuypers ende visschers, andere excerceerden andere ambochten, stylen ende neeringhen, daer hem een ieghelick int zijne zo zorgvuldelick inne queet datter successivelick die principaelste prospieiteit ende welvaert van der plaetse of quam.

Of Godt vergave dat al andere abdien, clooster ende conventen zo dit exemple voor ooghen hadden ende naervolchden, dat zy voortan – werckende haerlieden zelfs zielen zalicheit, zo tbehoort-, ondertusschen thgemeene oriboir ende profyt van den lande nit vuylich en verswynden ende vergaten, in grooter ledicheit ofte in allerander boosseit ende ongheregheltheit.

1252 - De oudste Vlaamse akte over de hophandel

Voor Vlaanderen komt de oudste verwijzing naar de hophandel of de 'hommelhandel' uit de oorkonde van de tol te Damme uit het jaar **1252**. Van deze akte zijn er twee Latijnse versies bewaard gebleven. Ze zijn gepubliceerd door M. Hohlbaum. (cfr. Hohlbaum, Hans Urk. Tome I p. 143 wordt aangehaald door L. Gilliodts-Van Severen – 103) (5)

In deze akte is er sprake van een tol op '**Saccus de hommela**', wat we mogen vertalen als 'hommelzakken'.

Naast de Latijnse versies is er een Vlaams afschrift uit de 15de eeuw bewaard die Gilliodts citeert. De akte begint als volgt:

'Hier na volghende staet die rechte privilege vander toolne ghelyc alst beseghelt es.

Wye Margriete van Vlaenderen ende van Henegouwen, grafenede, ende ic Guyde, haer zone, grave van Vlaendere, doen te wetene allen den gheenen die dese jeghenwordeghe lettere sullen zien, dat wy biden raden onser edelre ende vroeder lieden die wy hier up hebben ghehad van onser partien; ende biden assente Hermans Soyers speciael bode der coopmanne vanden Ryke die vulle macht hadde van somighen sticken vanden Eyke bi haren openen letteren van haren steden, met ghemeene consente vander toolne vanden Damme ende vanden sticken vander poort ende vander vryheden die toebehoort der toolne, omme tghemact ende omme die ghemeene nutscip beede onser ende der ghemeene coopmanne, ende der onder ooc die vreemde zyn, wyt gheordineert in deser manieren.

De hommelzakken staan onder het hoofdstuk '*Van coopmanscepe die in vaten of in zacken coomt*' en er staat effectief: '*Een sac met homelen, 2d.* '

De tol voor een zak hommel was dus 2 denier.

In **mei 1269** werd er een akkoord gesloten tussen Jan Ghistelle met zijn vrouw Isabelle de Woestine en Ghildolf van Brugge over **de kleine tol**.

Wat ons hierbij voor al interesseert zijn de granen, waarbij we de volgende soorten te horen krijgen:

... die tolne van vorne, van tarwmen, van rugghen, van ghersten, van evenen, van boenen, van erweten, van witsen, van crude, van mestelinne, van havere, ..

En dan gaat de opsomming verder naar het fruit ... van hovete van appelen, van peren, van prumen, van mispelen, van kersen, van kricken, van perzeken, van nokernoten, van hazelnoten, al zynzi in tonen of in vaten ...

*Van linzaede, van raepzade, van mostaertzade, van olizade, **van hommelen**, van calke ende van aldien dat men met viertalen zonder van zoute.*

Verder in de akte komt nog het volgende:

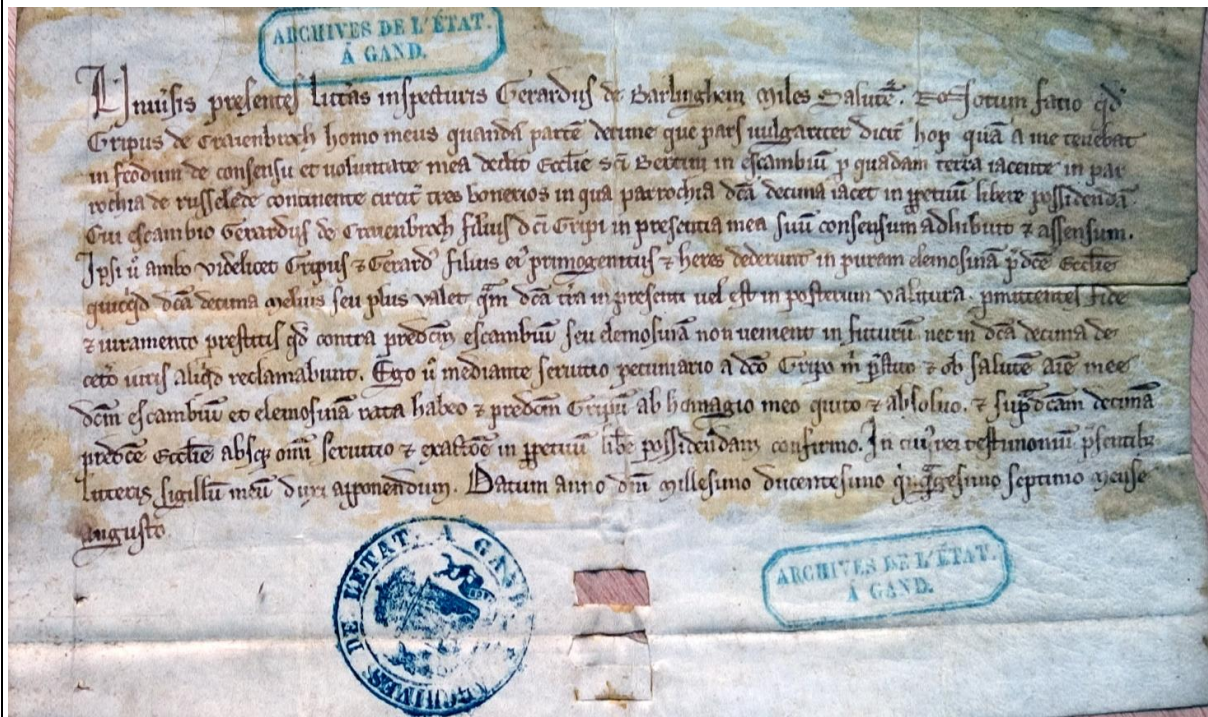
*'Hier boven behort ter cleenre tolne – hier boven op de kleine tol – **die tolne dat men heet utfaert**, - de tol op de uitvoer - ziit met waghene, ziit met carren, ziit met cordewaghene, ziite met scepe, ziit zoemers tallen porten van Brugghe, zonder ter Vlamingporten, iof ter Ketelwiine porten, iof daer bi watre, dat es van biere, van bierheisine, van erdinen potten, van erdinen stopen, van corne, van tarwen, van rugghen of van so wat manieren van corne dat si, van calke, **van hommelen**, van coolen, van wullen, van gaerne, van vlasse, van scurtsen, van baste, van verschen huden, van verschen vrachten, ende die utfaert van allen dinghen die ter cleenre tolne behoren. ... '*

Daarnaast is de oudste akte, die uitdrukkelijk naar de hopteelt verwijst, misschien wel deze van **september 1257**, uit het archief van de abdij van **Sint-Omaars** in Frans-Vlaanderen, waarbij de heer **Gerard de Barlinghem** laat weten, dat tot zijn tevredenheid **Gripus de Craienbroch** een deel van de hoptienden aan de Sint-Bertinuskerk gegeven heeft, die hij in leen had, in ruil voor drie bunders grond, gelegen in de parochie van **Ruyssede**.

Gezien het belang van de akte uit 1257 niet kan onderschat worden, voegen we hier deze akte, als illustratie in. Deze akte is momenteel te vinden in het Rijksarchief van Brugge onder de rubriek van het 'fonds d'Hoop'. De akte werd gepubliceerd in het:

Cartularium – recueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, a Poperinghe et de ses dépendances a Bas-Warneton et a Couckelaere – déposées aux archives de l'état a Gand – edidit F – H d'Hoop – uitg. Bruges imprimé chez Vandecasteele-Werbrouck – 1870.

Deze akte maakte eertijds deel uit van het archief van de proostdij van de abdij van Sint-Omaars van Poperinge.

We geven hieronder deze Latijnse akte integraal:

Universis presentes litteras inspacturis, Gerardus de Barlinghem, miles, salutem
Notum facio, quod Gripus de Craienbroch, home meus, quandam **partem decime, que pars vulgariter dicitur HOP**, quam a me tenebat in feodum, de consensu et voluntate mea dedit **ecclesie sancti Bertini** in excambium pro quadam terra jacente in parrochia de Russelede, continente circiter tres bonerios, in qua parrochia dicta decima jacet, in perpetuum libere possidendam.

Cui escambio Gerardus de Craienbroch, filius dicti Gripi, in presentia mea suum consensum adhibuit et assensum. Ipsi vero ambo, videlicet Gripus et Gerardus, lilius ejus primogenitus et heres, dederunt in puram elemosinam predictae ecclesie quicquid dicta decima melius seu plus valet quam dicta terra in presenti, vel est in posterum valitura; promittentes fide et juramento prestitis, quod contra predictum escambium seu elemosinam non venient in futurum, nec in dicta decima de cetero juris aliquid reclamabunt.

Ego vero mediante servitio pecunioario a dicto Gripo michi prestitio et ob solutem anime mee dictum excambium et elemosinam ratahabeo, et predictum Gripum ab homagio meo quito et absolvo, et supradictam decmam predictae ecclesie absque omni servito et exactione in perpetuum libere possidendam confirmo.

Hominibus meis presentibus, videlicet: Petro de Briele, ballivo meo, Joanne de Walle, Roberto filio Symonis, Gosino filio Woite, Roberto filio Woite, Woitino Grepenare. In cujus rei testimonium presentibus litteris sigillum meum duxi apponendum. Datum anno domini millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo, mense septembri.

De eerste maal dat men het toponiem Ruiselede ontmoet is in **1106**. Dan schenkt op verzoek van Tancradus, kanunnik van Doornik en patronus van Rusleda, de bisschop van Doornik, Baldricus, **het patronaat over de kerk** aan de abt van Saint-Bertin in Saint-Omer. Hoewel de kerk van Ruiselede de Onze Lieve Vrouw Hemelvaart kerk genoemd wordt, mogen we veronderstellen dat de kerk in de akte bedoeld, ook deze van dit dorp is.

De abdij heeft 700 jaar lang tienden in Ruiselede gehad. (3)

Maar als we de tekst van de akte rond de hoptienden goed bekijken, zien we dat de hoptienden waarvan sprake in Poperinge lagen. Dit is dus de oudste vermelding van ‘hommel’ te Poperinge als landbouwproduct – **vulgariter dicitur HOP** of in het dialect genoemd ‘hop’.

Karel De Flou spreekt van een **Hopstrate**, eene straat te **Ieperen**, die in **1268** in een inventaris te Lille of Rijsel vermeld wordt. Hoewel we dus mogen aannemen dat de benaming ‘hop’ naast het plechtiger ‘humlo’ of het daarvan afgeleide ‘hommel’ in de 13de eeuw bestond, is het gevaarlijk om dit toponym uit te leggen als ‘humulus-straat’. Het kan immers ook ‘op-straat’ of de ‘bovenliggende straat’ zijn. Hetzelfde probleem is er met bijvoorbeeld ‘hophove’ voor Ophove of voor ‘Huplandre’, een leengoed bij Pernes-lez-Boulogne in Frans-

Vlaanderen. Dit laatste werd in de loop van de tijd ook Houppelande of Huppelande genoemd.

De door Duflou vermelde **houperie**, een leengoed te Wierre-Effroi dat reeds in 1545 vermeld wordt, heeft misschien wel wat te maken met de hopteelt maar dan zitten we ook al in de 16de eeuw.

Als we de gebruikelijke theorie rond de hop en heet hophier bekijken – waarbij dit hophier met de Hanze zou geïntroduceerd geweest zijn in deze Lage Landen – moeten we goed beseffen dat deze akten hier haaks op staan.

Bij alle handel uit de Duitse gebieden wordt er van ‘hop’ of ‘hopfen’ gesproken en niet van ‘hommel’ het is daarom dus te vreemder dat men in de ‘tollen’ van ‘hommelen’ spreekt en in het geval van Poperinghe zelf uitdrukkelijk formuleert ‘in het dialect ‘hop’.

De conclusie die wij trekken uit deze akte is de volgende:

Poperinghe heeft blijkbaar – als grootste domein van de abdij van Sint-Omaars – de teelt van 'hummel' of 'hommel' steeds op zich genomen, zodat hier ook het oud-germaanse woord 'hommel' bewaard is gebleven. Daarnaast moeten we verder aannemen – gezien de verwijzingen in de 'tollen' dat men reeds halfweg de 13de eeuw – van uit Poperinghe – een hophandel had – wat alleen kan geweest zijn voor het fabriceren van bier.

In het jaar **1253** – zo schrijft men in de jaarboeken van Kortrijk – was den zomer dorre en droog, 't welk eene dierte veroorzaakte – den herfst was zeer nat: hier op volgde eenen kouden winter, veel sneeuw en hooge watervloeden.

In **1254** krijgt Vlaanderen met Guy van Dampierre oorlog met Holland en krijgt hiervoor een groot leger ter beschikking van de Franse koning. De oorlog draaide niettemin eerst uit in het voordeel van Holland die Henegouwen veroverde. De vrede met Holland kwam er pas twee jaar later in **1256**.

1259 – Jaarboek van Kortrijk: Dit jaer had men schier geen winter, en in de maanden december, januarius en februarius, was het zoo warm als in junius, waer door pestilentieele ziekten ontstonden, die veel volk wegsleepten, maer wierden gedempt door het volgende wintersaizoen, dat redelyk streng maer niet langdeurig was. Dit wierd gevolgt van zo eenen vrugtbaren zomer, dat een schepel graen maer dry stuyvers koste, dus dat veel landslieden hunne graenen in de rivieren storteden, 't welk door Godt met eene onvrugtbareheid en hongersnood van verscheide jaeren gestraft wierd.

In **1262** werd uiteindelijk na een lange opbouwfase de kerk van het klooster der Duinen gewijd. Deze abdij zal in de omgeving van Poperinghe – vooral met

de bossen te Westvleteren – een rol blijven spelen.

*Vandaar dat we het relaas van deze wijding zoals in **de Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, Deel 1 – van Pauwel Heinderycx opgenomen, hier weergeven.***

Pauwels vertelt het zo:

Men hadde nu langen tijde gevrocht tot het maecken **der kercke van 't clooster ten Duynen**, te weten, sedert den jare 1214 – dat men sesselfs grondvesten was begonnen te leggen, eyndelinghe is sy naer een langdeurich werck vomaectt ten jare 1262, ten tijde van den abt **Theodoricus van Brabant**. Sy wiert geacht te wesen eene van de schoonste kercken ende treffelickste gestichten van dien aert van

geheel Nederlant. Den abt met de meuninghen, trachtende daerin alle hunne kerckelicke diensten te verrichten, hebben wonderlicke groote bereytselen gemaectt om hunne kercke te doen wieden sonder eenigen cost daer toe te sparen: de bisschoppen van Theruanen ende van Doornycke wierden by hun gebeden om de wiedinge daer van te doen, de welcke op **den 13 october 1262**, zijnde eenen saterdagh, dit verricht hebben: dese plechticheyt had plaets met den meesten toeloophe van volck (dieder uut alle gewesten naer toegecommen was) soo als men noyt aldaer gesien hadde.

Gedeurende dat men alle de voroseyde bereytselen maeckte zijnder verscheydene wonderlicheden gebeurt die om hunner besonderheden vande religieusen voor miraeckelen gehouden wierden, te weten: 's sondags voor de geseyde kerckwiedinge ende eenige dagen daer naer, maeckte het sulck een groote coude met mwynden ende onweder vergeselt, dat alle hemlieders visschers (ende de gone die daer ontrent woonden) niet en durfden in zee gaen om visch te vangen: het welcke de meuninghen seer ontstelde, mits sy eene menichte vischvan doen hadden om al het volck te spijsen die sy verwachtende waren op het feest ende om dat men ten dien tijde in 't clooster geen vleesch en adt. De meningen Godt biddende om schoon weder, is 't donderdags daer naer het weder gestilt, ende de visschers van 't clooster ende de gone van daer ontrent met hunne schepen ende netten in zee steeckende, hebben visch in soo grooten overvloede gevangen dat het byna ongelooflick scheen ende een wondner was om sulcx tre sien.

Iederen meuninck, 'tzy priester ofte leekenbreoder, heeft sijne vrienden daer by mildelick onthaelt, ende gegeven soo veel vesch, brood, wijn, bier ende anderstints dat hun tot nootdruft moest dienen, dat het scheen dat ideren meuninck den dispensier van 't clooster was.

Een ander wonder isser geberut: 's nachts voro gemelde kerckwiedinge sach men in de lucht boven de kercke van het clooster eene veurige wolcke die brandende was als een fackel, ende gedeurich op ende neder klom, sy gaf slck een licht in de locht dat d'inwoonders van alle de omliggende steden dachten datter ergens eene stadt afbrande.

De abt trachtende de voorseyde kerckwiedinge te houden emt soo groote devotie ende feestelickhede als 't doenelick was, heeft ten dien eynde uut het nonneclooster van Monstreul **den miraculesen doeck van Veronica** gebrocht daer het aensichte Christi opgedrukt was, ende heeft dien gestelt in sijner nieuwer kercke.

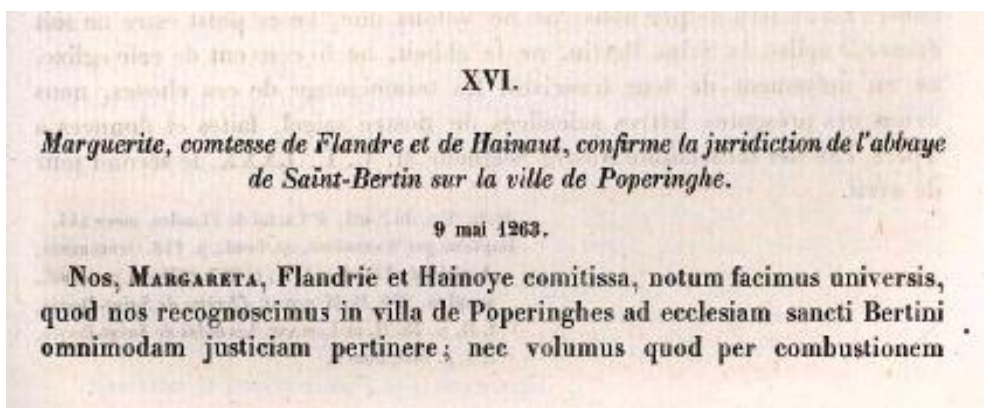
De mare daer van door geheel het lant verspreyt zijnde, is aldaer soo eene menichte van volck toegelopen uut allen steden van 't Nederlant als of Christus selve hem aldaer persoonelick hadde veropenbaert, gelijk hy op de werelt was.

Men sach aldaer namentlick op St. Lucasdag sulck eenen grooten toeloop van menschen als men oyt diergelicx ergens gesien heeft. Gedeurende den tijdt dat de voroseyden doeck aldaer rustede, te weten, sedert den 14 october tot den 2 january daer naer, en isser niet een druppel menschenbloedt binnen den

beluycke van 't clooster vergoten geweest, niet tegenstaende datter oock vele boose menschen soo ter feestederkerckwiedinge als in 't besouck vanden voornoemden doeck aldaer quamen, om by die gelegentheyte hun te vreeken jegens hemlieders vyanden, soos y die mochten ontmoeten.

De meningen reekenden dit voor een groot wonder. Bovendien zijnder gedeurende dien tydstippe in 't clooster gebeurt vele aenmerckelicke miraekelen, soo als aen kreupele, blinde, doove ende soortgelijke gebreckelicke menschen, welke by 't besoucken van dien doeck genesinge vercreegen van hunne qualen. De meeningen van 't cloostere – die ten dien tijde leefden – hebben dit al afsonderlick beschreven.

Margriet, gravin van Vlaanderen en Henegouwen – bevestigt de jurisdictie van de abdij van Sint Bertin over de stad van Poperinghe

domus Boidini, dicti Bard, site in dicta villa de Poperinghes, quam Gerardus de Castres, tunc baillivus noster Casletensis, fecit occasione violencie Guidoni, fratri dicti Gerardi de Castres, irrogate in dicta justicia, ipsi ecclesie sancti Bertini in posterum prejudicium aliquod generetur, aut justicia ac libertas dicte ecclesie sancti Bertini per hoc factum tollatur, seu in aliquo diminuatur; sed dictam ecclesiam in ipsa villa de Poperinghes eandem dictam justiciam habeat ac etiam libertatem, quam habuit antequam ipsa combustio ibidem exstitit perpetrata. In ejus rei testimonium presentibus litteris sigillum nostrum duximus apponendum. Datum anno Domini m. cc. sexagesimo tercio, die Mercurii, in vigilia Ascensionis Domini.

Vidimus dt. 18 août 1466 par les maieur et échevins
de la ville de Saint-Omer. Arch. de l'État à Gand.
Imprimé par D'Hooe, op. laud., p. 253.

Ce vidimus contient encore la transcription de deux chartes du comte Gui de Dampierre de 1269, 26 août et de 1281, 18 avril, d'une même teneur.

Deze akte zit ook in de studie 'Coustumen van Poperinghe – uit 1902 – van L. Gilliodts – Vanseveren.

In 1264 – zo schrijft men in het Jaerboek der stad en oude Casselry van Kortryk, - op den 19 junius wierd door den paus plechtiglyk voor de eerste mael gevierd den feestdag van het H. sacrament ... een gewoonte die ook Poperinge eeuwenlang, met een processie, bestaan zal.

*Van 1265 tot 1268 is het een zekere **Jacques** die abt is van de abdij van Sint Bertin, maar er is weinig van hem geweten.*

*Hij wordt opgevolgd in 1268 opgevolgd door **Guillaume d'Oye** die abt zal blijven tot en met het jaar 1271.*

Guillaume of Willem was de 51ste abt van de abdij. Hij was geboren te Merck een dorp tussen Oye en Grevelingen in. Hij was heel jong in het klooster gekomen en had aldaar veel posten doorlopen, waaronder ontvanger van Rochashem – dit in het bisdom van Brugge. Hij verkreeg de bevestiging van de privileges voor de abdij en stierf op de 25ste september 1271.

De halle van Poperinge, de waag en het gasthuis

Bruno Creus in zijn thesis 'Enkele instellingen van de abdijstad Poperinge uit 1963 schrijft aldaar dat in 1232 bij de aanpassing van de oude keure in 1232 de abt nog onder andere de **hallerechten** en de '**droit d'estalage**' of het recht op het tentoonstellen van de te verkopen goederen, behoudt.

Wij hebben de indruk dat in de tijd tussen **1232 en 1269** er – naast de bestaande Reckstede - er ook een eerste **halle** te Poperinge gebouwd werd.

In 1232 was Poperinge dermate uitgegroeid dat er plannen gemaakt werden, om een dergelijke halle te gaan bouwen, vandaar dat de abt eerst nog eens zijn rechten wilde benadrukken.

We denken dat dit de halle is die men later de 'shoehalle' noemt. Uit latere stukken weten we dat deze halle minsten uit een gelijkvloers en een verdieping heeft bestaan.

De ligging van de 'schoehalle' is anders dan die van de latere 'doekhalle'.

De schoehalle ligt volledig op 'burgergrond' - buiten het abdij- of kerkgebied' en buiten de eerste wal en anderzijds ligt ze recht tegenover de grote 'hoofdingang' of endeldeur van

de Sint-Bertinuskerk.

Zoals de naam het ook zegt – was deze halle – zeker later - geen 'lakenhalle' maar een 'shoehalle' waar men zowel leer als afgewerkte schoenen verhandelde.

In de akte van 1232 wordt er ten andere niet over het laken gesproken.

In **1269** brachten die rechten alleszins genoeg op, want ook het magistraat van de stad wenste zijn deel van de koek. Zij wilden 1/3 van deze opbrengt verkrijgen.

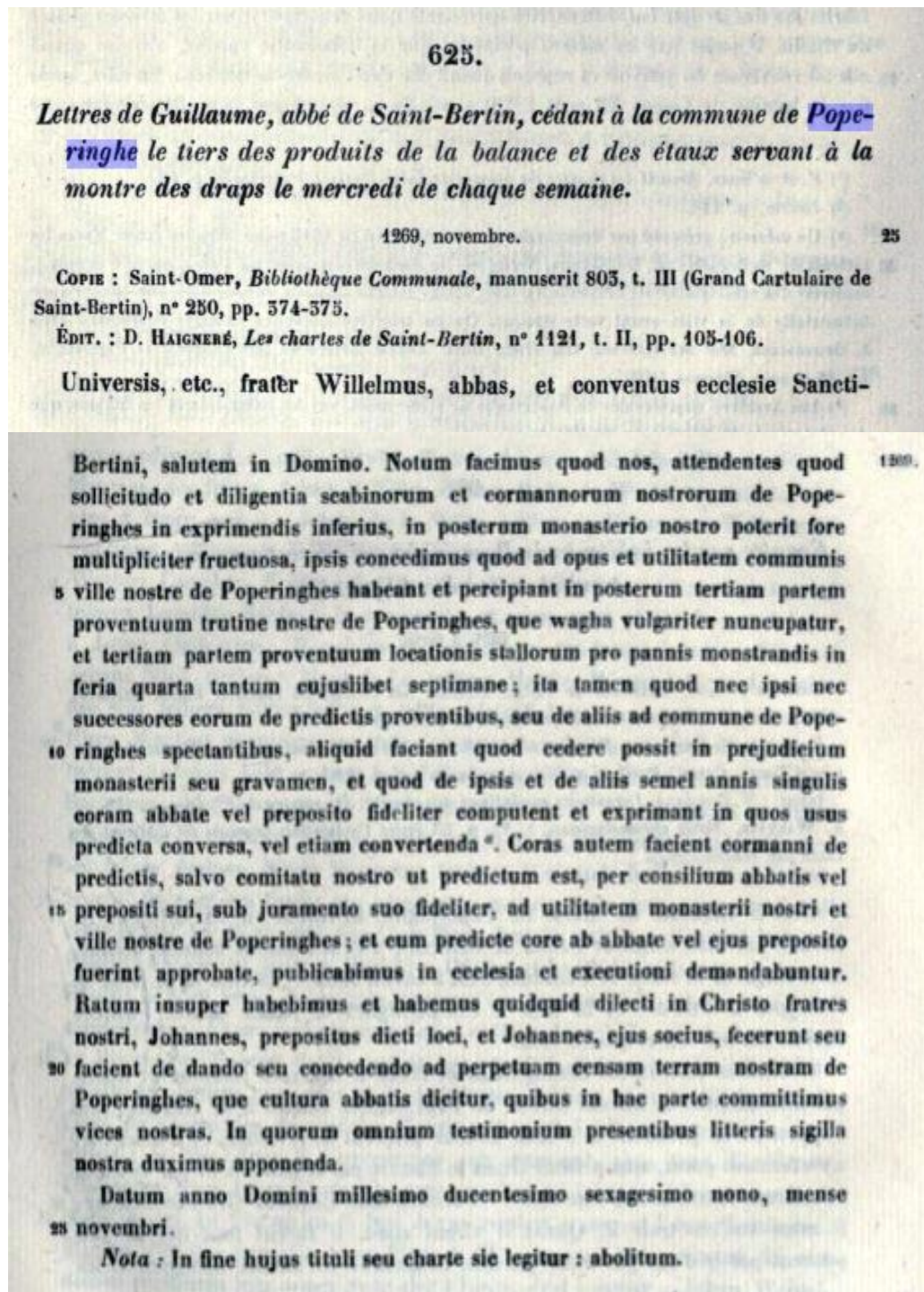
In **1269** - zo leren we uit een akte - staat **Guillielmus**, de abt van St. Bertens, aan de schepenen ende keurmannen van Poperinghe toe het recht **van 1/3 van het weeggeld** en van het uitstalrecht voor de lakens, **elke woensdag** te ontvangen.

Quod percipiant tertiam partem proventuum trutivae nostrae de Poperinghe, **que wagher** vulgariter... et tertiam partem proventuum locationis stallorum pro pannis monstrandis in feria quarta cujuslibet septimanae.

(Haigneré II blad 103 nr. 1121)

De 'wagher' of **weegschaal** stond zoals uit de opgravingen blijkt in de oost-noord hoek van de huidige Grote Mark, waar men het 'korenhuis' opgroef.

De 'rechten' op het wege en op de gewichten bleven ten voordele van de abdij van Sint Bertin, zolang het 'ancien regime' bleef bestaan.

H.E. De Sagher; Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre,

Van Catharinakapel naar gasthuiskapel

Kristof Papin komt in zijn boek 'Zeven eeuwen dienstbaarheid' tot de bevinding dat de stichting van het stedelijk gasthuis hoogstwaarschijnlijk een initiatief is van de abt van Sint-Bertins als wereldlijke heer van Poperinge. En daarbij voegt hij de volgende, heel interessante, stelling.

De legende wil dat de Sint-Bertinuskkerk zou voorafgegaan zijn door een Sint-Catharinakapel, daterend van voor de periode dat de abdij uit Sint-Omaars in het bezit kwam van het domein Poperinge. Op de keper beschouwd is dat mogelijk al zal men nooit bronnen vinden om die bewering te staven of te ontcrachten.

Wij hebben evenwel een probleem met deze traditie. Het is namelijk zo dat de abt van Sint Bertins of zijn plaatsvervanger de proost te Poperinge, verplicht waren om missen te bekostigen die in de kapel van het gasthuis werden voorgedaan door de kapelaan van het gasthuis en dat omwille van het feit dat de proost woonde waar de Catharinakapel had gestaan. Dat de proost inderdaad zou wonen op de plaats waar de eerste kapel stond, behoort best tot de mogelijkheden, al zou het vreemd zijn dat men de nieuwe kerk dan amper enkele meters verder gaat bouwen.

We hebben wel een probleem met het feit dat deze missen in de gasthuiskapel worden opgedragen. Als de Catharinakapel inderdaad de voorloper was van de Sint-Bertinuskkerk, zouden deze missen in de Sint-Bertinuskkerk opgedragen zijn geweest en niet in de Gasthuiskapel. Bovendien werden ook de goederen van deze kapel overgedragen aan het Gasthuis, iets wat bij de kerk-hypothese ondenkbaar is.

Daarom zou het wel eens mogelijk kunnen zijn dat het huidige gasthuis zijn oorsprong vindt in een Catharinagasthuis (met kapel) en dat deze dus stond waar later de proosdij werd gebouwd. ...

Of de overdracht van de goederen en de opheffing van het Catharinahospitaal terzelfdertijd gebeurde met de inrichting van de Beyaert en Gasthuis weten we niet. We hebben natuurlijk in de bron enkel de melding van een kapel en niet van een hospitaal, maar gezien de overdracht naar een hospitaal menen we dit te mogen vermoeden.

Hypotetisch is dit best mogelijk, want de in de middeleeuwen populaire heilige Catharina van Alexandrië duikt zeer geregeld op als patroonheilige van middeleeuwse hospitalen.

Als antwoord op de hypothese van Kristof Papin hiervoor, kunnen we het volgende zeker stellen:

*In het Vroonhof kunnen we in eerste instantie het Opperhof, de woning van de proost, situeren. Daarnaast stond er ook **de kapel van Sint Catharina**.*

De vraag blijft open, of men er eerst een kapel bouwde en later daarnaast de proosdij of omgekeerd, of misschien toch te samen.

Op de 20ste november 1408 dient Simon Carette, de deurwaarder van de gerechtskamer, een dagvaarding te Poperinge komen afleveren. Uit het verslag van deze dagvaarding leren we dat Mikiel Leheretoghe, de procureur of advocaat van de abt was, die hem vergezelde.

Uit deze dagvaarding halen we deze passage:

*Je me transportay en le ville de Poperinghes ... et approachay en le maison desdis religieux en un lieu **que on nommé le cappelle***

Hij transporteerde zich dus naar Poperinge en benaderde het huis van de religieuzen, dus het Vroonhof, in een plaats die men 'de kapel' noemt.

En lequelle estoient en ton acuoustumé de tenir leur conseil les eschevins, cueriers et loy de la dicte ville, en lequelle capelle je trouvay ...

Waar men dus gewoonlijk vergaderde met de schepenen en keurheren en de wet van deze stad.

Uit deze passage mogen we dus opmaken dat de vroegere Sint Catharinakapel, de vergaderplaats geworden is van de wet van Poperinge.

Het lijkt mij nu dat het gasthuis – dat eerst in of naast de Sint Catharinakapel gevestigd zal geweest zijn – verhuisd is naar zijn huidige locatie – na het inrichten van de tweede wal – dus na 1190. Daarbij nemen we ook aan dat **de ‘Beyaert’** voor de ‘arme’ reizigers meeverhuisde naar de nieuwe locatie.

Het feit dat de stad Poperinge zich meer en meer richtte op de handel – met de lakennijverheid die aansloot op deze van de streek van Rijssel en Dowaaï – zal voor het magistraat en voor de geestelijkheid alhier – een stimulans geweest zijn om een nieuw ‘gasthuis’ en ‘beyaert’ in te richten, los van de proostdij.

We schatten dus dat het Gasthuis in de eerste helft van de 13de eeuw naar zijn nieuwe locatie verhuisde.

In het ‘Jaerboek der stad en oude Casselry van Kortryk, verzameld uyt menigvuldige ...’ vermeldt men: Deezen zomer was heel nat en den overvloed van waters, veroorzaakte veel schaede’ – en wat voor Kortrijk gold, zal ook voor Poperinghe zo geweest zijn. het jaar daarvoor in 1268 – stelt – omtrent dit jaer is de laeken-weverij hier ingebracht. Poperinghe kreeg nog meer concurrentie op dit vlak.

Jaar 1270 -De jaarmarkten

In de tijd dat vervoer langs land- en waterwegen geschiedde, werden de Vlaamse lakens door het toedoen **der jaarmarkten** naar den vreemde gebracht. De vreemde kooplieden deden hun inkopen op de vijf jaarmarkten van Vlaanderen: Torhout, Meesen, Rijssel, Ieper en Dowaaï, terwijl de Vlaamse kooplieden uit het Noorden hun weefsels naar de jaarmarkten van de Rijnstreek, en die uit het Zuiden, de hun naar de jaarmarkten van Champagne te koop gingen aanbieden.

Als Brabant den weg naar Duitsland bemachtigd had, verkochten de Vlaamse wevers, inzonderheid die van Dowaaï, Rijssel, Ieper, het beste deel van hun producten, tot het einde der XIIIe eeuw, op de jaarmarkten van **Champagne**.

Geleid door een ‘wardeerder’, gingen zij daar, ieder jaar, hun stoffen ruilen tegen uit Bourgogne, Provence, Italië en Spanje aangevoerde koopwaren, en zulk belangrijke handel werd daar gedreven dat men, voor het boeken van schuld en tegoed, in de steden bijzondere schrijvers moest aanstellen, die ‘schrijvers van Champagne’ genoemd werden.

In 1270 besloot gravin Margareta, omwille van de niet uitbetaling door de Engelse koning van een geldlening, haar schade te verhalen op de Engelse kooplieden. Hierop antwoordde de koning met een gelijkaardige maatregel voor de Vlamingen in Engeland.

1272 –

In 1272 vinden we in het ‘Cartulatum: Récueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...’ een charter terug, uitgevaardigd door de graaf van Vlaanderen Gewijde van Dampierre. waarbij het recht – dat door Diederik vanden Elzas toegekend aan de stad, bevestigd.

De concurrentie van de markten – de jaarmarkten en de gewone markten – moet zo sterk geweest zijn, dat het blijkbaar nodig was dat dit recht onderstreept moest worden.

109.

Gui, comte de Flandre, confirme le droit, accordé par le comte Philippe d'Alsace à l'abbaye de Saint-Bertin, de tenir une foire à Poperinghe.

Ego Guido, comes Flandrie et marchio Namurcensis, notum esse volo tam presentibus quam futuris, quod libertatem, quam bone memorie Philippus, olim Flandrie et Viromandie comes, ecclesie sancti Bertini dedit, de foro in villa de Pouperinghe habendo et de navigio ibidem faciendo, sicut carta ipsius, quam coram me legi feci, eidem ecclesie indulget, et confirmationem, quam Johanna, olim Flandrie et Haynonie comitissa, bona matertera mea, super dono superius expresso, ipsi ecclesie confirmavit, cujus confirmationis tenorem plenius inspexi. Ego comes prenotatus ipsi ecclesie simili modo confirmo, et tam hoc tam quod liberaliter consentio pro salute anime mee et predecessorum meorum. In cujus rei testimonium presentes litteras emisi sigilli mei munimine roboratas. Datum anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo primo, mense januario.

1271

(1272 n.s.),
janvier.

Original. Sceau anlevé.

Als we de akte goed verstaan, stelt ‘Ego Guido’ – of ‘Ik, Guido, graaf van Vlaanderen en ‘marchio’ van Namen, dat het recht – in goede memorie – door Philippus, eertijds graaf van Vlaanderen en Viromandie, aan de kerk van Bertinus het recht op een ‘foro in villa de Pouperinghe’ – dus een markt in de stad en de ‘navigio’ of vaart en – wat de waterrechten inhield.

Was deze herhaling van het recht op een markt te Poperinghe nodig, omdat er toen al druk was van uit het naburige Ieper?

Van 1270 tot 1278 werd ook alle woluitvoer naar Vlaanderen en alle handel met Vlamingen ten strengste verboden. Toch liet men een uitvoer onder vergunning, want de Engelse koning vreesde een crisis, door het feit dat Engeland zijn beste afzetgebied voor zijn wol verloor.

Het was echter een zware slag voor de actieve handel.

Toen op het einde van 1273 de maatregelen nog werden verscherpt, was deze toestand onhoudbaar voor Vlaanderen.

In 1274 sloot **Gwijde van Dampierre** het verdrag van Montreuil, volgens hetwelk de in beslag genomen goederen tegen elkaar werden verrekend, maar de Vlamingen een verschil van 47755 pond 17 schellingen moesten betalen.

Poperinge en de andere vermelde steden waren bij de eersten die betaalden maar de vereffening door de andere steden van Vlaanderen bleef aanslepen tot in 1287.

Als gevolg hiervan kregen de burgers en kooplieden van deze vier steden - Ieper, Dowaai, Diksmuide en **Poperinge** – de toelating om verder handel met Engeland te drijven.

Na Willem van Oye, werd **Jan IV Dubois** van Sint Omaars – in 1271 de nieuwe abt van Sint-Bertin. Hij bleef abt tot 1278.

Na de dood van Clemens IV was de pausstoel reeds 3 jaar vacant. De inwoners van Viterbo, waar het conclaaf plaats besloten de bisschoppen op te sluiten totdat ze een nieuwe paus gekozen hadden. Dat werd uiteindelijk de Luikse – maar uit Italië afkomstige - Tebaldo Visconti die als paus Gregorius X werd genoemd.

Hij riep in 1272 een concilie te Lyon bijeen, dat een nieuwe kruistocht moest organiseren die tevens de laatste zou zijn.

Abt Joannes IV Dubois

In de 'Cronijcke van den lande ende graefscepe van Vlaenderen, ... ' schrijft Despars daar het volgende over:

Anno CIIc LXX, zeylde die coninck S-Loys van Vranckerycke anderwarf over in Syrien, ende van danen voort naer Afryck"en, pmet een groote menichte van galleyen ende andere schepen van orloghe, daer naer hem die upperste capiteynen of waren, eerst Philips, Jan ende Pieter, zijn drie oudste zuenen, die coninck Thibaut van Navarre, zijn schoonzuene, **Guy van**

Dampierre, die erfachtighe grave van Vlaenderen ende Eduart – ghezeit met die langhe beenen – sconinx Heyndrickx zune van Inghelant, die vierde van dier name, met meer andere zeer cloucke landsheeren, rudders ende edelmannen, die welcke daer by miracureuselicker prouesse ende vromichede van wapenen der stede van Cartagen meester wierden, slaende voort ghezaemder hant seidgie voor die stede van Thunis, die zy ontwyffelick van ghelycken oock inghenomen zouden hebben, ten hadde ghedaen **die quade camerganck** daer die gantsche kerstene leghere zo maardadelick mede gheinfecteirt ende besmet weirt, dater die voornoemde coninck van Vranckerycke zelve, ten XXV° daghe van ougst, zeer jammerlick met veel edeldom te nieten ghinck, stervende daer by dier middele – ter eeuwigher desolatie ende verstroynghe van zijnder armeye, die in partie weder naer Syrien keerde.

Deze kruistocht werd door de christenheid verloren door de 'quade camergack' of de schijterij.

Roesbrugge Damen

In 1772 – zo schrijft Despars in zijn Cronijcke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen, ... Fondeerde, institueerde en ordonneerde **vrau Isabelle – die weduwe van meester Robecht van Betune** een schoone vrouwenabdie van der ordene van St. Victor, binnen haer heerliche te Pontorart ofte Pontruart, up die riviere van den Isere, in Veurenambocht.

Ende ten zelven tijde taxeerde die prinsesse margriete alle hare waterhollen – *tol op het water* - slands van Vlaenderen, stellende die elck bysodnere up eenen zekeren ghestaecten prijs, also wel nopende die nieuwe Lieve, als anghaende die riviere van der Schelde, Leve, Scarpe, **Isere** ende andere.

Uit een bijbel gemaakt in de Sint Bertinsabdij – 13de eeuw

Het jaar 1275 was volgens de Kroniek van Vlaenderen van Despars rampzalig. In't jaer ons Heere XII° LXXV; zo reyndet die gheelee maent van ougst gheduerende, texcessiven grooten achterdeele

ende verdriete van den ghemeen landman – die zijn vruchten niet drooghe in de schuere ghebrneghen en cosnte – ende ten zwaren verzuchte van veel schamele huysweecken, die welcke die naervolghende dierte van der coorne niet machtigh en was terderene ende te verdraghene.

In februari 1277 – zo schrijft Despars - deed Guy van Dampierre, manschap en homagie aan de koning Phlip van Frankrijk, te Valenchien.

In dat zelfde jaar – zo hadde Zeelant buytermaten vele te lydene van der zee, die te veel steden inondeirde ende overliep,

Ieper krijgt een bijzonder privilege

Ende ter zelfder stonde ghedreghen **die van Ipre** huerlieden XIII scepenen – daer af dat die eerste voocht genaemt wiert –

metsgaders ooc noch eeneghe andere officien,... **met expresen privilegie** dat men haerlieden personen ofte goedinghen nieuvers binnen Vlaenderen en zoude meughen arresteren onbewetticht, ...

Ende ten fine dat haerlieden **draperie-** die zy nieuwelicx voorghestelt ende beghonnen hadden – daghelicx lanx zo bet opcommen mochte, ten ghemeene oirboire ende profyte van alle die poorters ende inghezetene aldaer, zo ordonneirde ende verleende hemlieden **die gravinnen Margriete**, dies anghaende, insghelijcx ooc eeneghe nieuwe kueren ende reghelen van policie, by de welcke dat een ighelick **drapier, vuldere ende scheerdere** zijn daghelicx salaris zeer discretelick ghetauweirt, gheconstitueirt ende ghestelt wiert, ten grooten contentemente van alle die ghune diet anneginck,

grote blauwe marmeren steen.

met interdictie van drie mylen daer omtrent meer eeneghe lakenen te reedene, up die verbuete van al dat mer vormde, daer die van der stede zelve die executie of doen zouden, zodner eenich andere jugie ofte officiers daer toe te moyene.

Dit besluit van Gravin Margaretha zou voor heel veel problemen in de streek zorgen en werd het begin van een eeuwenlange vete tussen Ieper en Poperinge.

De zegel van Margaretha

De ‘regeer’periode van de abt Jan IV was geen succes. Er kwam binnen het klooster tegenstand en de paters werden zo verdeeld dat de abt, ondanks de steun die hij kreeg van paus Gregorius X, de abdij moest verlaten. Hij trok naar Bourbourg waar hij in 1281 stierf.

Zijn lichaam werd overgebacht naar de Sint Sebastiaanskapel in de Sint Bertinkerk onder een

Metalen voorwerpen uit de Vroonhofwalle³

Figuur 108: Tinnen voorwerpen aangetroffen in de gracht. Linksboven een vermoedelijke pelgrimsinsigne, rechtsboven een tinnen kelkglaasje, linksonder een priesterlepeltje en rechtsonder een pelgrimsampul.

Vier voorwerpen zijn vervaardigd in een tinlegering.

Het eerste voorwerp betreft een ingedeukte pelgrimsampul, voorzien van twee kleine draagoogjes. Op die manier kon de ampul gedragen worden rond de nek. De wand is volledig versierd met kleine bolletjes. De bodem werd apart aangezet en bestaat uit een geometrisch raster.

Een tweede voorwerp betreft een pelgrimsinsigne in de vorm van een hoofd voorzien van een draagoogje en een langwerpig steeltje.

³ Basisrapport – Archeologische opgraving – Poperinge Grote Markt – Trommelmans Raf, Bracke Maarten, Wyns Wendy – Monument Vandekerckhove

Het derde voorwerp is een klein tinnen kelkglaasje met een bolle standvoet, een deels bgeribbeld steeltje en een vrij lage open kelk.

Het vierde voorwerp is het meest opmerkelijke. Het betreft een gedcoreerd priesterlepeltje, dat dient om de miswijn aan te langen met water. Het lepeltje, waarvan het steeltje ontbreekt is voorzien aan de binnenzijde van een tafereel bestaande uit twee gestileerde vissen verbonden door middel van een visdraad. Aan de buitenzijde is een gestileerde bloem aanwezig.

Figuur 107: Detailopname van de binnen- en buitendecoratie van het priesterlepeltje.

Minstens drie ijzeren messen kunnen herkend worden.

Zowel het mesblad als het mesheft werden vervaardigd uit behamerd ijzer. Daarnaast is nog een mes aanwezig met een breed blad van 4 cm.

Vermoedelijk betreft het eerder een soort broodmes of een werktuig.

Ook werd een zware mogelijke beitel of drijver aangetroffen. Het mesheft bestaat uit een dikke ijzeren staaf uitlopend in een zwaar blad.

Als laatste is nog een mesheft aanwezig met nog resten van het sterk gecorrodeerd houten handvat, van een mogelijke kleine dolk of mes.

Ook kan een deel van een klein schaartje herkend worden.

Figuur 109: Selectie van de messen met bovenaan het onderdeel van een schaartje en onderaan mogelijk de heft van een kleine dolk.

Drie fragmenten behoren toe aan gespen. De eerste betreft een cirkelvormige gesp met angel vervaardigd in ijzer. Gezien de groote, bijna 4 cm diameter, kan dit ook als een onderdeel van **paardentuig** geschouwd worden.

Een tweede gesp is vervaardigd in ijzer en heeft een rechthoekige vorm met middenstijl.

Een derde betreft de koperen angel van een kleine ringgesp.

Aansluitend bij de gespen werd nog een kleine riemtong in messing teruggevonden.

De riemtong vertoont geen gravering, maar werd aan één zijde vroozein va klien boogjes. Op de riemtong is nog een klein klinknageltje aanwezig die het lederen riemetje vasthield. Ook kon een broche of sierspeld herkend worden in de vorm van een vlinder of mot.

Niet geheel onverwacht zijn twee vishaken gemaakt in messing en zo'n 4 cm groot, teruggevonden. Beide vishaken zijn eenvoudig gemaakt uit een draadje dat aangepunt en

omgeslagen werd. De ene vishaak is aan het uiteinde voorzien van een verdikking ende andere van een omgeslagen lus voor het bevestigen van de visdraad. Beide vishaken dienen voor het vangen van grotere zoetwatervis zoals karper, brasem en paling. Mogelijk sluit hierbij eenronde loden netverzwaring aan voorzien van een centrale doorboring. Het kan mogelijk ook een loden spinschijf zijn.

Figuur 111: Loden netverzwaring en twee vishaken.

Een cilindervormig loden gewicht van 217 gram is voorzien aan de bovenzijde van een ingekrast dubbelkruismotief met daaronder de voorstelling van een Sint-Jakobsschelp.

Figuur 112: Loden gewicht.